

อุปลักษณเชิงมโนทัศน์ “เวลากับทรัพย์สิน” ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

Conceptual metaphor “TIME and PROPERTY” in Northern Thai Dialect

ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษาอุปลักษณเวลากับทรัพย์สินในภาษาไทยถิ่นเหนือ ตามแนวคิดทฤษฎีอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ของ เลคอฟและจอห์นสัน (1980) จากการศึกษาพบอุปลักษณทรัพย์สินจากรูปภาษาแสดงอุปลักษณ ได้แก่ มี บ่เหลือ หมด เสี่ยง เสีย หาย หื้อ ชวด จั่วด จั่วน บ่เมี้ยน วาย เตื่อม และหา ซึ่งเป็นคำกริยาแสดงสภาพที่ปกติใช้กับสรรพสิ่งทั่วไปนำมาใช้อ้างถึงทรัพย์สิน ดังนั้น เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำเหล่านี้ จึงทำให้เวลาเป็นทรัพย์สิน ผลการศึกษานี้ ยังแสดงให้เห็นถึงระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือที่มีต่อเวลา คือ เวลาเป็นทรัพย์สินที่มีไว้ครอบครอง หรือหยิบยื่นให้แก่ผู้อื่น หรือเป็นสิ่งที่มียู่จำกัด มีสภาพไม่คงที่รวมทั้งหาเพิ่มได้ และหมดไปได้ มีลักษณะในทำนองเดียวกันกับมโนทัศน์เวลาเป็นสิ่งมีค่า (TIME IS MONEY) ของผู้ใช้ภาษาอังกฤษตามแนวคิดของเลคอฟ และจอห์นสัน (1980, pp. 7-8) ที่มองว่า เวลาเป็นสิ่งมีค่าสามารถใช้ให้หมดไป สูญหาย หรือมีไว้ครอบครอง รักษาไว้ได้ หยิบยืมได้ หรือให้ผู้อื่นได้เหมือนเงินทอง ดังนั้น เวลาในสังคมผู้ใช้ภาษาอังกฤษและผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือจึงมีลักษณะความเป็นสากลที่สะท้อนให้เห็นระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษา

คำสำคัญ: อุปลักษณเชิงมโนทัศน์; อุปลักษณเวลาและทรัพย์สิน; ภาษาไทยถิ่นเหนือ;
ภาษาศาสตร์ปริชาน

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

E-mail: pin686@gmail.com

Abstract

This paper focuses on studying TIME and PROPERTY metaphor in Northern Thai Dialect based on Lakoff & Johnson's Conceptual Metaphor Theory. The study found PROPERTY metaphor derived from metaphorical expression, namely /Mii/ /Bòrluă/ / Mòd/ /Siàng/ /Siă/ /Hây/ /Heû/ /Chôad/ /Chôad/ /Chôan/ /Bòrmian/ /Waay/ /Tiüam/ and /Haă/. These stative verbs are typically used to refer to property. Therefore, when time is co-occurred with them, TIME IS PROPERTY. This study also shows conceptual systems to TIME IS PROPERTY of Northern Thai dialect users, i.e., TIME is occupiable property or TIME is property to be handed over or TIME is limited property or TIME is unstable condition as well as TIME is increasable and exhaustible property. It has similar characteristics with the English conceptual metaphor, namely: "time is money." (Lakoff and Johnson, 1980, pp.7-8) According to Lakoff and Johnson (1980), Time is valuable. It can be used, lost, possessed, kept, lent, or given to other people like money. Therefore; time in English and Northern Thailand society shares the universal trait that reflects speakers' metaphorical concept.

Keyword: Conceptual metaphor; Time and property metaphor; Northern Thai dialect;
Cognitive linguistic

บทนำ

อุปลักษณ์ (metaphor) หมายถึง รูปภาษาที่เกิดจากการนำภาษามาใช้ในการเปรียบเทียบ โดยการศึกษาและวิเคราะห์อุปลักษณ์ มีทฤษฎีที่ต่างกันสองทฤษฎีใหญ่ ๆ ได้แก่ การศึกษาอุปลักษณ์ตามทฤษฎีแนวเดิม (Traditional Theory) ซึ่งอธิบายอุปลักษณ์จากการตีความรูปภาษา ส่วนอีกทฤษฎีหนึ่งจะเป็นการศึกษาอุปลักษณ์ตามแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive linguistic) ซึ่งเป็นทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวใหม่ในปัจจุบัน ได้อธิบายว่าอุปลักษณ์เป็นเรื่องของการใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิดของผู้ใช้ภาษา ไม่ได้เป็นเพียงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับการอธิบายความหมายจากการตีความของการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาในแต่ละสังคม (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2549, หน้า 26)

นอกจากนี้ การศึกษาอุปลักษณ์ด้วยแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน อุปลักษณ์เป็นสิ่งที่สะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมผ่านการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าภาษาที่ใช้เป็นการเปรียบเทียบ ซึ่ง เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson,

1980) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับอุปลักษณ์ตามแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานไว้ในหนังสือ *Metaphors We Live By* เรียกทฤษฎีนี้ว่า “ทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์” (Conceptual Metaphor Theory) ทั้งนี้ อุปลักษณ์จะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อมีการนำไปใช้เปรียบเทียบกับรูปภาษาอื่น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้เข้าใจรูปภาษาที่เป็นนามธรรมด้วยการนำไปเปรียบเทียบกับรูปภาษาที่เป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น *TIME IS MONEY* ที่เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 7-8) ได้ให้ไว้ ถือเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาที่สะท้อนระบบมโนทัศน์เวลาในภาษาอังกฤษ มีเนื้อหาแสดงถึงระบบความคิดจากการใช้ภาษาในเชิงอุปลักษณ์ ดังนี้

- a. You're *wasting* my time.
- b. I don't have the time to *give* you.
- c. How do you *spend* your time these days?
- d. That flat tire *cost* me an hour.
- e. I've *invested* a lot of time in her.
- f. You're *running out of* time.
- g. Do you have *much* time *left*?
- h. He's living on *borrowed* time.
- i. *Thank you for* your time.

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า โครงสร้างมโนทัศน์ที่เกิดขึ้น คือ เมื่อเวลาปรากฏพร้อมกับคำกริยา ได้แก่ คำว่า *waste give spend cost invest* ฯลฯ ซึ่งคำต่าง ๆ เหล่านี้ คือ การใช้รูปภาษาแสดงอุปลักษณ์ (metaphorical linguistics expressions) ผู้ใช้ภาษาอังกฤษมีความคิดต่อเวลาว่า เวลาเป็นสิ่งมีค่า เป็นกรรมสิทธิ์และเป็นทรัพยากรที่ควรใช้อย่างประหยัดใช้อย่างคุ้มค่า และใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนอยู่ในการใช้ภาษาจากตัวอย่างข้างต้น คือ เวลาเป็นเงินทอง

ในกระบวนการอุปลักษณ์ไม่ได้แยกสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น เวลา และสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น เงินทอง ออกจากกัน แต่เป็นการเชื่อมโยงหรือทำให้เวลากับเงินทองนั้นสัมพันธ์กันด้วยการเปรียบเทียบ โดยผ่านกระบวนการถ่ายโยงความหมาย (mapping) จากวงความหมายต้นทาง (source domain) ซึ่งเป็นเรื่องรูปธรรมไปยังวงความหมายปลายทาง (target domain) ที่เป็นเรื่องนามธรรม จะเห็นได้ว่า วงความหมายต้นทาง และวงความหมายปลายทาง เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับอุปลักษณ์โดยตรงตามที่ โคเวคเซส (Kövecses, 2002)

มองว่า วงความหมายเป็นเรื่องมโนทัศน์ต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมที่ทำให้เกิดความชัดเจนได้ด้วยรูปธรรม ดังเช่น เรื่องเวลา (time) กับการเคลื่อนที่ (motion) เวลาเป็นเรื่องนามธรรม และเวลาเคลื่อนที่ได้เป็นเรื่องสมมติ โดยการเคลื่อนที่แสดงถึงลักษณะของเวลา เช่น บิน เดิน ตัวอย่างเช่น เวลาบิน หรือตัวอย่าง เวลาเดินช้า คำว่า บิน และ เดิน แสดงการเคลื่อนที่ของเวลาเป็นต้น ดังนั้น การศึกษาภาษาด้วยอุปลักษณ์จะต้องมีกระบวนการถ่ายโยงทางความหมาย (mapping) ซึ่งการถ่ายโยงทางความหมายระหว่างเวลากับการเคลื่อนที่จะต้องมียุทธสมบัติ (attribute) ที่สามารถจับคู่กันได้

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือมีระบบที่น่าสนใจเนื่องจากมีรูปภาษาแสดงอุปลักษณ์ที่ปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ เช่น ขึ้น ลง ออก ฯลฯ มีความหมายเปรียบเทียบแสดงเวลา จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นควรว่า หากนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษา ด้วยแนวคิดทางภาษาศาสตร์ปริชานโดยเฉพาะในเรื่องอุปลักษณ์และระบบมโนทัศน์ ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงนำแนวคิดเรื่องอุปลักษณ์และมโนทัศน์มาศึกษาเวลากับทรัพยากรเพื่อต้องการทราบว่า

ภาษาไทยถิ่นเหนือแสดงอุปลักษณ์เวลากับ
ทรัพย์สินในลักษณะใด และผู้ใช้ภาษาไทยถิ่น
เหนือมีระบบความคิดและเข้าใจต่อเรื่อง
เวลานั้นอย่างไร

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
รูปภาษาแสดงอุปลักษณ์เวลากับทรัพย์สิน
ในภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย
และแหล่งข้อมูลทางภาษาที่ใช้ในการวิจัย
รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและบททวน
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีภาษาศาสตร์
ปริชาน (Cognitive Linguistics) ในหัวข้อ
อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor)
และมโนทัศน์ (concept)

2. การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาษา
จากหนังสือวรรณกรรมประเภทคำว ซึ่งมีชื่อ
เรียกทั้ง คำว คร่าว และคำวขอ เป็นวรรณกรรม
ที่เขียนด้วยภาษาไทยถิ่นเหนือ แต่งขึ้นหรือ
ตีพิมพ์เผยแพร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 - 2555 โดย
ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เป็นฉบับที่ถ่ายทอด

จากตัวอักษรธรรมล้านนาเป็นตัวอักษรไทยกลาง
และเป็นข้อมูลที่ยังปรากฏต้นฉบับมีจำนวน
ทั้งสิ้น 35 เรื่อง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คำวที่
ปรากฏชื่อผู้แต่ง ชื่อผู้ปริวรรต ปี พ.ศ. ที่แต่งและ
ปีพ.ศ. ที่ปริวรรต มีจำนวน 19 เรื่อง และคำวที่
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ปรากฏชื่อผู้ปริวรรต (นามแฝง)
และ/หรือไม่ปรากฏชื่อผู้ปริวรรต แต่ปรากฏ
ชื่อผู้ตีพิมพ์เผยแพร่มีจำนวน 16 เรื่อง

2.2 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเวลาที่
เป็นรูปภาษาแสดงอุปลักษณ์ (metaphorical
linguistics expressions) จากข้อมูลภาษาในข้อ
2.1 โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการเก็บข้อมูลโดย
ประยุกต์จากหมวดเวลากับมนุษย์และสรรพสิ่ง
ในหนังสือคลังคำ (นววรรณ พันธุเมธา, 2555,
หน้า 857- 899) โดยเก็บข้อมูลเวลาจากคำบอก
เวลา คำว่า “เวลา” และคำอุปลักษณ์แสดงเวลา
เพื่อนำมาวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์
ดังนี้

2.2.1 คำบอกเวลา เช่น วันพุท
(พุทฺธนี้) วันฮือ (วันมะรีน) ตะวา (เมื่อวาน)
วันขึ้น/วานขึ้น (เมื่อวานขึ้น) วัน เดือน ขวบ ปี
(ปี) ทุ่ม โมง ยาม เจ้า (เช้า) งาย (เช้า) ขวาย
(สาย) เมื่อตอน (กลางวัน) เตี้ยง (เที่ยง) บ่าย,
แลง (เย็น), คำ มีด ระตึงต๊ะ ระตึงต๊ะ ระตึงต๊ะ

กลางคืน (กลางคืน), เด็ก เด็ก (เด็ก) เป็นต้น

2.2.2 คำว่า “เวลา” เช่น มีเวลา

เสียเวลา หมดเวลา ฯลฯ เป็นต้น

2.2.3 คำที่มีความหมาย

เกี่ยวข้องกับ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และท้องฟ้า ได้แก่ สุริยา สุริยะ สุริยันต์ พระจันทร์ ดวงจันทร์ ดินฟ้า ฯลฯ เป็นคำที่แสดงการเคลื่อนที่มีความหมายแสดงสภาพธรรมชาติ ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบที่บอกเวลาใช้บอกเวลาเช้า เวลากลางวัน เวลาบ่าย เวลาเย็น และเวลากลางคืน เป็นต้น

3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากรวบรวมรูปภาษาตามข้อ 2.2 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์รูปภาษาแสดงอุปลักษณ์โดยอาศัยการตีความหมายจากคำที่ปรากฏรวมแล้วนำมาแปลความหมายจากภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นภาษาไทยกลาง และนำทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งแสดงกระบวนการถ่ายทอดความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง

4. สรุป และอภิปรายผล การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลากับทรัพย์สิน” ในภาษาไทยถิ่นเหนือด้วยกระบวนการถ่ายโยง

ทางความหมาย

ผลการศึกษา

การศึกษาเวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างรูปภาษาแสดงอุปลักษณ์ (metaphorical linguistics expressions) มาวิเคราะห์รูปภาษาแสดงอุปลักษณ์ซึ่งสะท้อนมโนทัศน์เวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือ แสดงให้เห็นว่ารูปภาษาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือที่มีต่อเรื่องเวลา โดยเมื่อคำบอกเวลา คำว่า “เวลา” และคำที่มีความหมายแสดงอุปลักษณ์เวลาปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงสภาพ แสดงให้เห็นว่าเวลาเป็นทรัพย์สิน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้แสดงรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

ทรัพย์สิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 543) หมายถึง วัตถุที่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคา และอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน รวมทั้งวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง ลิขสิทธิ์ ลิขสิทธิ์กระแสไฟฟ้าที่ส่งตามสาย เป็นต้น

อุปลักษณ์ทรัพย์สินในงานวิจัยนี้พิจารณาจากคำ หรือกลุ่มคำที่มีคุณสมบัติทางความหมายเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิ่งที่มีค่า เงิน ทอง

รวมไปถึง คำ หรือ กลุ่มคำที่หมายถึง การได้มา การครอบครอง การหมดไป การเพิ่ม และมูลค่าของทรัพย์สิน ที่นำมาใช้กับเวลา ซึ่งพบอุปลักษณะทรัพย์สินจากรูปภาษาแสดงอุปลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ มี บ่เมี้ยน หมด เสีย บ่เหลือ เสีย ขวด จั่วจ จ้วน หาย หา เตื่อม และ

หื้อ เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำเหล่านี้ จึงทำให้เวลาเป็นทรัพย์สิน ดังนี้

เมื่อ เวลา ปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงสภาพ มี บ่เมี้ยน มีความหมายแสดงการครอบครอง หรือการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ตัวอย่างเช่น (นิคม พรหมมาเทพย์, 2534, หน้า 30)

(ก) หากมีเวลา ซ้ำจักไปเข้าแอ้วในสวนน่อ ย่าให้

“หากข้ามีเวลาจะเข้าไปเที่ยวในสวนน่อย่า”

จากตัวอย่าง (ก) คำว่า มี หมายถึง ถือเป็นเจ้าของ อยู่ในครอบครอง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 552) ในที่นี้ มี นำมาใช้ในความหมายแสดงถึงกรรมสิทธิ์ที่อ้างถึงการเป็นเจ้าของ ปกติใช้แก่ สิ่งของ หรือวัตถุที่จับต้องได้ หรือบอกค่า และปริมาณได้ เมื่อ เวลา ปรากฏ

ร่วมกับ มี จึงทำให้เวลาเสมือนเป็นทรัพย์สินที่มีค่าและครอบครองได้

เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำว่า เมี้ยน จากคำว่า บ่เมี้ยน แสดงความหมายลักษณะเดียวกันกับ มีเวลา ตัวอย่างเช่น (น้อย, 2474, หน้า 131)

(ข) วันค้ำบ่เมี้ยน บ่เสี่ยงกำจ่า ส่วนจอมราชา ประชุมพร้อมเฝ้า

“วันถึงคำไม่หมดสิ้น ไม่สิ้นคำพูด ส่วนพระราชาก็เรียกเข้าเฝ้าประชุม”

จากตัวอย่าง (ข) คำว่า เมี้ยน หมายถึง ตาย หมดสิ้น สูญ สำเร็จ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 560) ในที่นี้ เมี้ยน มีความหมายแสดงสภาพ และปกติใช้กับสภาพที่ดับสิ้น หรือหมดไป หรือหมดอายุไปตามเวลา ไม่มี หรือไม่ปรากฏให้เห็นอีก มักใช้บอกสภาพ

ของสิ่งมีชีวิตประเภทมนุษย์ และสัตว์ เมื่อ เมี้ยน อยู่หลัง บ่ ที่มีความหมายว่า ไม่ ปกติใช้ปฏิเสธความหมายของคำที่ตามมาข้างหลัง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 375) เป็น บ่เมี้ยน จึงหมายถึง ไม่หมดสิ้น ดังนั้น เมื่อวันค้ำ ซึ่งเป็นเวลา ปรากฏร่วมกับ เมี้ยน เป็น วันค้ำบ่เมี้ยน

วันคำ จึงเป็นทรัพย์สินที่มีสภาพยังไม่หมดสิ้น หรือไม่สูญสิ้นไป

อนึ่ง ทรัพย์สิน ยังหมายรวมถึง สิ่งที่ย้ายไปหมดไป หรือไม่มีอีกต่อไป รูปภาพที่แสดงอุปลักษณ์ ได้แก่ หาย หมด เสี่ยง บ่เหลือ ชวด จั่วจ จั่วจ และวาย รูปภาพเหล่านี้มีความหมายว่า หมด จบ และ สิ้น เมื่อเวลา

ปรากฏร่วมกับคำเหล่านี้ทั้งตำแหน่งหน้า และหลัง ทำให้เวลามีความหมายเปรียบเทียบ เป็นสิ่งมีค่าที่หมดสิ้นไปได้ ดังนี้

คำว่า หมด เสี่ยง บ่เหลือ และ วาย มีความหมายแสดงสภาพของการหมดไป การหมดสิ้น และการไม่ปรากฏ ตัวอย่างเช่น (พระเทพวิสุทธิเวที, 2536, หน้า 29)

(ค) เวลาขึ้นนั้น เหน็ดเหนื่อยเมื่อยขา จนหมดเวลา มีดคำก่า

“ตอนเดินขึ้นนั้นเหน็ดเหนื่อย ปวดขา จนหมดเวลามีดคำ”

จากตัวอย่าง (ค) คำว่า หมด หมายถึง ไม่มี สิ้น (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 784) แสดงความหมายของการหมดสิ้น เมื่อคำว่า เวลา ปรากฏร่วมกับ หมด เป็น หมดเวลา

ทำให้เวลาเป็นทรัพย์สิน ในตัวอย่างนี้ เวลาที่หมดไปเปรียบได้กับทรัพย์สิน สิ่งมีค่าที่สามารถหมดสิ้นไปได้ (คำวชอ้ายร้อยชอด, 2511, หน้า 45)

(ง) ตามเวรชาติแล้ว ตอบส่ายอัดคำ กันเสี่ยงเวลา จักได้จั้นหน้า

“ตามเวรชาติที่แล้วว่าตนต้องชดใช้ เมื่อหมดเวลาจึงจะได้สุขสบาย”

จากตัวอย่าง (ง) คำว่า เสี่ยง มีความหมาย เช่นเดียวกับ หมด ซึ่งเสี่ยง หมายถึง สิ้น หมด จบ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 761) ในที่นี้ เสี่ยง ปรากฏร่วมกับ เวลา เป็น เสี่ยงเวลา

แสดงความหมายว่าเวลาเป็นสิ่งที่สิ้นไปหรือหมดไป ดังนั้น เสี่ยงเวลา มีความหมายเปรียบ เวลา เป็นทรัพย์สินหรือสิ่งมีค่าที่หมดสิ้นไปได้ (คำวชอรรถระพราหม, 2513, หน้า 65)

- (จ) พอค้าจึงไข ตามรายตอบถ้องว่าอยู่โลมาทวีปปุ่น แปะเดือน บ่เหลือ จึงมาถึง
“พอค้าจึงตอบคำถามของผู้ถาม แต่ละคนว่าตนนั้นอยู่ไกลถึงทวีปโลมานั้นหมด
เวลาไป 8 เดือนจึงเดินทางมาถึง”

จากตัวอย่าง (จ) คำว่า เหลือ หมายถึง เกิน
เกินต้องการ ยังอยู่ ไม่หมด (อุดม รุ่งเรืองศรี,
2547, หน้า 842) เมื่อ เหลือ อยู่หลัง บ่
หมายถึง ไม่ ปกติใช้ปฏิเสธความหมายของคำ
ที่ตามมาข้างหลัง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า
375) เป็น บ่เหลือ ความหมายคือ หมด จาก
ตัวอย่างข้างต้น เมื่อเดือน ปรากฏร่วมกับ บ่

เหลือ เป็น แปดเดือนบ่เหลือ มีความหมายว่า
เวลาเป็นทรัพยากรที่หมดไปหรือทรัพยากร
ที่ใช้จนหมดสิ้น ในที่นี้ เป็นการใช้เวลาของ
พอค้า ที่หมดไปกับการเดินทาง นอกจากตัวอย่าง
ข้างต้น ผู้วิจัยยังพบตัวอย่างลักษณะเดียวกันนี้
เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำว่า วาย ตัวอย่างเช่น
(สมถวิล เทพยศ, 2534, หน้า 29)

- (ฉ) จรลีเดินเดียวท่องฝ้าย นางกับหมอ จี๋คอจ้างด้าย ก่อนตะวันวายดำกล้อย
“นางกับควาญช้างขึ้นขี่ช้างเดินทางไป ก่อนพระอาทิตย์จะตกดิน”

จากตัวอย่าง (ฉ) คำว่า วาย หมายถึง
ค่อยสิ้นไปตามคราวหรือกำหนดอายุเวลาอย่าง
มะม่วงวาย (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 681)
ในที่นี้ วาย แสดงสภาพที่หมด หรือจบไป โดยปกติ
ใช้กับสภาพของผลไม้ที่จากหมดต้นไปตามเวลา
เมื่อ ตะวัน ปรากฏร่วมกับ วาย เป็นตะวันวาย

ตะวัน จึงเป็นทรัพยากร หรือสิ่งมีค่า ที่มีสภาพ
หมดสิ้นไปตามระยะเวลา หรือตามกำหนด
นอกจากนั้น เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำ
ว่า เสีย ชวด จั่วด และ จั่ววน แสดงความหมาย
ว่าเวลาเป็นทรัพยากรที่สูญเสียไป ตัวอย่างเช่น
(สงวน โชติสุขรัตน์, 2512, หน้า 134)

- (ช) อย่างสุ่มนี้ บ่มีพะยา อยู่เสียเวลา กินเข้าเสียเข้า
“อย่างพวกเรานี้ไม่มีปัญญาความรู้จะไปก็เสียเวลากินข้าวเสียข้าว”

จากตัวอย่าง (ช) คำว่า เสีย หมายถึง ทิ้ง
หมด เสียเอง เลวลง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547,

หน้า 760) ในที่นี้ เสีย แสดงสภาพที่สิ้นไปจาก
การครอบครอง หรือใช้ไม่ได้ จากตัวอย่าง

เมื่อ เวลา ปรากฏร่วมกับ เสีย เป็น เสียเวลา มี ก็นเข้าเสียเข้า
ความหมายเปรียบเวลาให้เป็นทรัพย์สินที่ถูก เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับ ชวด และ
ทำให้สูญไปหรือเสียไปโดยไร้ประโยชน์ และ จั่ว แสดงความหมายดังต่อไปนี้ (น้อย, 2474,
ไม่ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า สังเกตได้จากคำว่า หน้า 37)

(ซ) ว่าพี่ข้านี้ หนีไปเสียไหน พังล่นลงไปศาลาลุ่มห้อง
จักไปหาไฟ บ่จ้างถามถ้อง มันชวดเวลาค่ำเล่า
“ว่าพี่ของข้าหนีไปทางไหน จึงรีบวิ่งลงไปข้างล่างศาลา
ไม่รู้จะไปถามใครอย่างไรเพราะหมดเวลาเข้าสู่เวลาค่ำแล้ว”

(ณ) องค์คำหน่อพุทธ จำรับเข้าไป ๆ จันทะมาด้าว เป็นผู้จำใจ
ตอบยักยั้งไร หลายคำถ้อยว่า ผู้ข้าหลงมาใกล้บ่หน้อย
เสียจั่วเวลา มาขออนอนพักกับปู่ย่านี้สักยาม
“จันทะมาจำต้องรีบเข้าไปพูดตอบยักยั้งชั่วช้าว่าตนนั้นหลงทางมา
ไกลมากจนหมดเวลาเลยมาขอค้างคืนกับปู่ยายักษ์นี้สักครั้ง”

(อ้ายไชยเมืองเลน, 2513, หน้า 85)

จากตัวอย่าง (ซ) และ (ณ) คำว่า ชวด หมายถึง ผิด ไม่สำเร็จ ไม่ถูก ขาดไม่ครบ (อุคม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 210) ส่วนคำว่า จั่ว เขียนและออกเสียงตามภาษาไทยถิ่นเหนือมีความหมายเช่นเดียวกับ ชวด ในที่นี้ ชวด และ จั่ว เป็นอาการผิดพลาด หรือพลาด จากสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป ในลักษณะการพลาด หรือไม่ได้ครอบครอง ซึ่งตัวอย่าง (ซ) เมื่อ

เวลา ปรากฏร่วมกับ ชวด เป็น ชวดเวลา ทำให้ เวลาเป็นทรัพย์สินที่พลาดหรือเสียไป ส่วน ตัวอย่าง (ณ) เมื่อ เวลา ปรากฏร่วมกับ จั่ว เป็น จั่วเวลา เวลาจึงมีความหมายเสมือน เป็นทรัพย์สินที่ไม่ได้ครอบครอง หรือพลาด จากการเป็นเจ้าของไปด้วยเช่นกัน (คาวชอ วรรณะพราหม, 2513, หน้า 9) หรือในตัวอย่าง ที่ว่า

(ญ) แจ้งแล้วก็ไป จันตัววันจ้วน ก้องสามยาม เย็นจึงงว้าย ไปฟันรูกษา
“พอสว่างแล้วก็เดินทางไปจนพระอาทิตย์ใกล้จะตกดิน เวลา 3 โมง
จึงย้อนกลับไปฟันคันไม้”

จากตัวอย่าง (ญ) คำว่า จ้วน หมายถึง ตะวัน จึงเป็นทรัพย์สินหรือสิ่งมีค่า ที่ขาดไป
หมายถึง ขาดไป ขาวไม่พอ หวิด ขาด หรือหมดลงไป
(อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 183) ในที่นี้ จ้วน ผู้วิจัยยังพบว่า รูปภาพแสดงอุปลักษณะ
นำมาใช้ในความหมายแสดงสภาพที่ขาดหรือ ได้แก่ เต๋อม และ หา แสดงความหมายเป็น
หมดไป มักใช้กับ ทรัพย์สิน และสิ่งของ เมื่อ ทรัพย์สินที่สร้างได้ หาได้ หรือเพิ่มเติมได้
ตะวัน ปรากฏพร้อมกับ จ้วน เป็น ตะวันจ้วน ตัวอย่างเช่น (ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว, 2436, หน้า 12)

(ฎ) มาชุมนุมกัน เต๋อมวัน ชั่วไ้ ดิดสลอก ห้วยถึงบน
“มาชุมนุมกันเพิ่มวันอยู่เรื่อย ๆ ตั้งแต่ระดับครูอาจารย์ ถึงชั้นพรหม”

จากตัวอย่าง (ฎ) คำว่า เต๋อม หมายถึง เมื่อวัน ปรากฏพร้อมกับ เต๋อม เป็น เต๋อมวัน
เพิ่ม เต็ม แถม เสริม ชดเชยให้ครบจำนวน ทำให้ วัน มีความหมายเป็นทรัพย์สินเงินทอง
(อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 299) เป็น ที่มีการเปลี่ยนแปลงมูลค่า หรือสามารถ
การกระทำ หรืออาการ ในที่นี้ เต๋อม จะ เพิ่มจำนวนให้มากขึ้นได้ (คว้าวซองศ์สวรรค์,
หมายถึง การเพิ่มเติมสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าไป 2511, หน้า 5) หรือเมื่อเวลาปรากฏพร้อมกับ
เพื่อให้เพิ่มจำนวน หรือปริมาณมากกว่าที่มีอยู่ คำว่า หา ตัวอย่างเช่น

(ฏ) เจ้าวังศ์สวรรค์กับดั่งน้องรัก รบยักษ์เก่งกล้าบ่ลา บมีหว่างยัง
ฟันแดงยักษา จนหาเวลา หว่างเซาบได้

“เจ้าวังศ์สวรรค์และน้องชายรบกับยักษ์อย่างไม่ลดละ ไม่มีเวลาหยุดยัง
ฟันแทงยักษ์ จนหาเวลาหยุดพักไม่ได้”

จากตัวอย่าง (ฎ) คำว่า หว หมายถึง คั่น
สับ แสวง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 823)
ในที่นี้ หว มีความหมายแสดงอาการหรือการ
กระทำ ตามความหมายโดยทั่วไป หว นำมา
ใช้กับการสับคั่น หรือสับแสวง มักใช้กับใน
เรื่องของเงินทอง หรือความรู้ หรือสรรพสิ่ง
อื่น ๆ เพื่อการอุปโลกและบริโลก เมื่อ เวลา
ปรากฏร่วมกับ หว เป็น หวเวลา เวลาจึงเสมือน
เป็นทรัพย์สิน หรือเงินทอง ที่เพิ่มเติม หรือ

หามาได้ ทั้งนี้ในการหาหรือการเพิ่มอาจ
รวมวิธีการและระยะเวลาของการลงทุน
ลงแรงไปเพื่อให้ได้ทรัพย์สินหรือเงินทองนั้น
มาครอบครอง

นอกจากนี้ เมื่อเวลาปรากฏร่วมกับ
คำว่า หื้อ ที่มีความหมายว่า ให้ ทำให้เวลาเป็น
ทรัพย์สินที่สามารถแบ่งปัน หรือเอื้อเพื่อแก่
บุคคลอื่น ตัวอย่างเช่น (ค่าวขออ้ายร้อยขอค,
2511, หน้า 152)

(ฐ) อานุญาติหื้อเวลา หื้อเล่นสัพปะ หลายเรื่องภาษา ตามใจศรัทธา
“อานุญาติให้เวลาเล่นทุกอย่างได้ตามใจชอบ”

จากตัวอย่าง (ฐ) คำว่า หื้อ เป็นภาษา
ไทยถิ่นเหนือมีความหมายว่าตรงกับคำว่า
ให้ ในภาษาไทยกลาง หมายถึง ให้ มอบให้
สละ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 831) ในที่นี้
หื้อ บอกอาการและการกระทำ โดยเป็นการ
หยิบยื่นสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ผู้อื่น เมื่อ เวลา
ปรากฏร่วมกับ หื้อ เป็น หื้อเวลา เวลาจึงเป็น
ทรัพย์สินที่สามารถให้ได้ ในตัวอย่างนี้ หื้อ
มีนัยความหมายแสดงสถานภาพของผู้ให้ว่า
มีสถานภาพ (status of the actors) สูงกว่าผู้รับ
สังเกตได้จากคำว่า อานุญาติ

จากตัวอย่างทั้งหมดข้างต้น อุปลักษณะ
เวลากับทรัพย์สิน เกิดจากการนำคำกริยา
แสดงสภาพ ที่ใช้กับสรรพสิ่งโดยทั่วไป มาใช้
อ้างถึงทรัพย์สินหรือ สิ่งมีค่า เมื่อเวลา ได้แก่
เคื่อน วัน วันคำ คำว่า “เวลา” ตัววัน และ
ตะวัน ปรากฏร่วมกับคำว่า มี บ่เมี้ยน หมค
เสี้ยง บ่เหลื่อ เสี่ยง ชวด จั่วค จ้วน หาย หว
เคื่อม และ หื้อ แสดงดังตารางต่อไปนี้

คำบอกเวลา คำว่า “เวลา” และคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และท้องฟ้า	คำแสดงสภาพ
เวลา	มี
วันคำ	บ่เมียน
เวลา	หมด
เวลา	เสี่ยง
เดือน	บ่เหลือ
ตะวัน	วาย
เวลา	เสีย
เวลา	ชวด/จั่ว
ตัววัน	จวน
วัน	เต็ม
เวลา	หา
เวลา	หือ

จากตารางผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า “เวลา” มักปรากฏทั้งในตำแหน่งหน้าและหลังคำที่แสดงสภาพ โดยคำว่า *เวลา* ปรากฏมากที่สุด และปรากฏในตำแหน่งหลังคำแสดงสภาพ มี *หมด เสี่ยง เสีย ชวด จั่ว หา และหือ* โดยที่คำอุปลักษณะแสดงเวลา *ตัววัน และ ตะวัน* ปรากฏหน้าคำแสดงสภาพ ส่วนคำบอกเวลา ได้แก่ *วันคำ และ เดือน* ปรากฏหน้าคำแสดงสภาพ *เมียนและวาย* ที่แทรกด้วยคำแสดงการ

ปฏิเสธ *บ่* ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมาย ทั้งนี้ คำว่า *วัน* กลับปรากฏหลังคำแสดงสภาพ *เต็ม* เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า เวลากับทรัพย์สินแสดงให้เห็นถึงระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทย ถิ่นเหนือที่มองว่า เวลาเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อการครอบครอง หรือหยิบยื่นให้แก่บุคคลอื่น หรือเป็นสิ่งที่มิอยู่จำกัด มีสภาพไม่คงที่และหมดไปได้ การใช้เวลาในแต่ละวันเสมือน

กับการใช้ทรัพย์สินที่อยู่บนพื้นฐานของผู้ใช้ทรัพย์สินแต่ละคน ที่ใช้ด้วยความคุ้มค่า หรือใช้แล้วเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งนี้ เวลาที่หมดไปเปรียบได้กับทรัพย์สินที่หมดไป ส่วนเวลาที่หามาได้ เพิ่มเติมได้ หรือทดแทนกันได้ เปรียบได้กับทรัพย์สินที่หาหรือเพิ่มเติมได้ ทำให้เวลาซึ่งเป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรม หรือสิ่งที่จับต้องได้

สรุปและอภิปรายผล

สรุปได้ว่า ผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ มีมโนทัศน์เวลาเป็นทรัพย์สิน เงินทอง ของมีค่า และสามารถแสดงถึงการถือครองกรรมสิทธิ์ หรือแสดงความเป็นเจ้าของ ซึ่งหมายความว่า ผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือพิจารณาว่า เวลาเป็นทรัพย์สินที่สามารถครอบครอง มีอยู่และหมดไปเพิ่มเติม หรือทดแทนได้ ดังนั้น มโนทัศน์เวลาเป็นทรัพย์สินในภาษาไทยถิ่นเหนือ จึงมีลักษณะในทำนองเดียวกันกับมโนทัศน์เวลาเป็นสิ่งมีค่า (TIME IS MONEY) ของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ ตามแนวคิดของเลคอฟ และจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 7-8) ที่มองว่า เวลาเป็น

สิ่งมีค่า สามารถใช้ให้หมดไป สูญหาย หรือมีไว้ครอบครอง รักษาไว้ได้ หักยอกได้ หรือให้ผู้อื่นได้เหมือนเงินทอง และความคิดนี้ยังสัมพันธ์กับวัฒนธรรม กล่าวคือ เมื่อเวลาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญจึงมีการใช้เวลาเพื่อการกระทำบางอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ เวลายังเป็นทรัพยากรที่ควรใช้อย่างประหยัด และควรใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ เวลาของทั้งสังคมผู้ใช้ภาษาอังกฤษและผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือจึงมีลักษณะความเป็นสากลที่สะท้อนให้เห็นระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาในสังคมในอีกลักษณะหนึ่ง

จากการเปรียบเทียบอุปลักษณ์เวลากับทรัพย์สินในภาษาไทยถิ่นเหนือ แสดงให้เห็นว่า ทรัพย์สิน หรือสิ่งมีค่า เช่น เงินทอง หรือสิ่งที่มีมูลค่า เกี่ยวข้องกับสภาพการมี การครอบครอง การหมดสิ้น การเพิ่ม และการใช้ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางความหมายกับเวลา โดยคุณสมบัติทางความหมายดังกล่าว มีการถ่ายทอดความหมายของวงความหมายทรัพย์สิน หรือ สิ่งมีค่า เป็นลักษณะของสิ่งที่จับต้องได้ เป็นรูปธรรมซึ่งอยู่ในวงความหมายต้นทาง

ถ่ายทอดความหมายไปยัง “เวลา” ที่เป็นนามธรรม
ในวงความหมายปลายทาง ดังนั้น คุณสมบัติที่
มีร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบคือ [ทรัพย์สิน]

กับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ [เวลา] สามารถแสดง
การเชื่อมโยงคุณสมบัติของทั้ง 2 วงความหมาย
ได้ดังนี้

วงความหมายต้นทาง	→	วงความหมายปลายทาง
ทรัพย์สิน	→	เวลา
[สิ่งที่ครอบครอง]	→	[เวลา] [วันค่า]
[สิ่งที่หมดไป]	→	[เวลา] [วันวา] [จिरกาล] [รวายตรี] [วัน] [พระสุริยา] [ตะวัน]
[สิ่งที่หามาหรือเพิ่มเติม]	→	[เวลา] [วัน]
[สิ่งที่สามารถหยิบยื่น]	→	[เวลา]

บรรณานุกรม

- คำวชอวศ์สวรรค์. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำวชอวรรณะพราหม. (2513). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำวชอ้ายร้อยชอด. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2549). รายงานวิจัยเรื่อง อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในนาฏยภาษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นวรรณ พันธุมธนา. (2555). คลังคำ (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- น้อย. (2474). คำวชอเรื่องธรรมเนียมบวรระวงศ์หงส์อำมาตย์. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- นิคม พรหมมาเทพย์. (2534). พระลอคำคร่าว. เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- พระเทพวิสุทธีเวที. (2536). คำวชไปต่างประเทศ. พะเยา: วัดศรีโคม.
- ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. (2536). คร่าวดอยสุเทพและคร่าวชอสร้างถนนในเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณในภาคเหนือ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2512). คำวชอสุวรรณหอยสังข์. เชียงใหม่: โรงพิมพ์สงวนการพิมพ์.
- สมถวิล เทพศ. (2534). ลิลิตพระลอ. แพร์: ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์.
- อ้ายไชยเมืองเลน. (2513). คำวชอจันดะฆา. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). พจนานุกรมล้านนา-ไทยฉบับแม่ฟ้าหลวงตอนที่ 1-2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.